

PSIXOLOGIK KONSULTATSIYA – BOLA IQTIDORINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK OMILI SIFATIDA (KICHIK MAKTAB YOSHI DAVRI MISOLIDA)

Maxammatova Saida Sadriddinovna

ADU 1-bosqich doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5595044>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 15-oktabr 2021

Ma'qullandi: 20- oktabr 2021

Chop etildi: 25- oktabr 2021

KALIT SO'ZLAR

psixologiya, konsultatsiya, kichik maktab yoshidagi bolalar, individuallik, iqtidor, psixologik muammo, psixik taraqqiyot

ANNOTATSIYA

Kichik maktab yoshi, o'smirlik va o'spirinlik davrlaridagi psixologik muammolar zudlik bilan psixologik konsultatsiyaning zarurligini taqozo etmoqda. Maqolada psixologik konsultatsiyaning kichik maktab yoshidagi bolalar iqtidorini shakllantirishdagi ahamiyati haqida so'z boradi.

Xilma-xil psixologik muammolar manbalari ichida maktab ham muhim o'rin egallaydi. Masalan: tibbiyot mezonlariga qaraganda, maktab yoshidagi bolalarning 18-20% qisqa muddatli yoki doimiy psixoterapiyaga muxtojdir. Maktabda keng tarqalgan muammolar juda ko'p: o'quv motivatsiyasi yo'qligi, past o'zlashishtirish, o'qituvchi va tengdoshlari bilan nizoli munosabatlar, o'z-o'zini past baxolash, jamiyatga qarshi gruppalarda ishtirok etishga layoqatlilik va boshqalar. Yuqori sanab o'tilgan muammolarning ko'payishi hozirgi maktablarda shaxs rivojlanishi bosqichlarini yetarlicha hisobga olmaslik, barchaga bir-xilda talab qo'yish natijasida ularning individual psixologik va psixofizilogik xususiyatlarni e'tiborga olmaslik sabab bo'lmoqda. Bolaning ko'pgina nisbiy xususiyatlari, masalan,

mehnatga, matematikaga, musiqaga, va boshqalarga nisbatan erta ko'ringan muvaffaqiyat yoki psixologik taraqqiyotni, juda oldinda bo'lishi ko'pgina psixologik va pedagogik vazifalarning muammosini keltirib chiqaradi. Shunga qarab psixologik konsultatsiya berishning umumiy vazifasi bola psixik taraqqiyotining o'sib borishini, bu jarayonni davrlarga bo'lish va belgilangan normaga muvofiq tasavvurlar asosida nazorat qilishdan iborat.

Bu umumiy vazifa hozirgi kunda quyidagi konkret vazifalarni o'z ichiga oladi.

1. Ota-onalarni o'qituvchilarni va bola tarbiyasidagi ishtirok etadigan boshqa shaxslarni bola psixik taraqqiyotining yosh va individual xususiyatlariga qarab jalb qilish.

2. Psixik taraqqiyot buzilishlarini va har-xil normadan chetga chiqishlarini o'z

vaqtida aniqlash va ularni tibbiy, pedagogik maslahatlarga yo'llash.

3. Jismoniy yoki nerv psixik sog'ligi kuchsizlangan bolalarda ikki marta psixologik asoratlarning oldini olish va ularning psixogigiyenasining va psixoprafilaktikasi bo'yicha tavsiyalar berish.

4. Patopsixologiya va shifokorlar, pedagogik-psixologlar bilan birgalikda o'qituvchilar ota-onalar va boshqa shaxslar uchun ta'limdagi qiyinchiliklarni pedagogik va psixologik korreksiya qilish bo'yicha tavsiyanomalar tuzish.

5. Oilada bola tarbiyasi bo'yicha tavsiyanomalar tuzish (oilada, psixoterapiyasi mutaxassislari bilan birgalikda).

6. Bolalarga va ota-onalarga maslahatlar berishda maxsus guruhlar bilan maxsus tuzatish ishlarini olib borish.

7. Ma'ruzalar va ishning boshqa shakllari bilan aholini psixologik bilimlar bilan tanishtirish.

Maslahat berish vazifalarini yechishda Vigotskiy maktabi psixologlarining bola psixikasi individual taraqqiyoti muayyan muaommolari bo'yicha umumiy fikrlaridan foydalanish mumkin, irsiyat va muhitning ta'sirini tan oladigan g'arb qarashlaridan farqli ravishda yosh psixologiyasida bola psixik taraqqiyoti jarayoni tahlilida tarraqqiyotning sharoitini, harakatga keltiruvchi kuchlari, manbalari ham e'tiborga olinadi. Psixik taraqqiyotning individual sharoitlari bola insoniyat tajribasini o'zlashtirishi jarayoni, asosida vujudga keladi, insoniyat tajribalarini o'zlashtirish bolaning faoliyatidan, muloqotidan, o'yinidan, o'qishidan tashqarida bo'lishi mumkin emas.

Respublikamizda bola psixik taraqqiyotini doimiy nazorat qilish

zarurligini hokimiyat vujudga kelgan dastlabki kunlardanoq tan olinadi. Bu bilan bog'liq ravishda L.S. Vigotskiy olimlarni har bir yoshning hamma xususiyatlarini normal va anomal taraqqiyotining barcha asosiy tiplarini, tuzilishini, o'zgarishlarini, rivojlanishini o'rganishga chorlaydi. Hozirgi vaqtda konsultatsiya berish amaliyoti bola tarbiyasi va psixik taraqqiyotini murakkablashtiradigan qator noto'g'ri fikrlarning kuchayganligi bilan duch kelmoqda. Ular orasida qator ijtimoiy-iqtisodiy omillarning qarama-qarshi ta'sir ko'rsatish sezilarli o'rin egallaydi. Masalan, ota-onalarning, ayniqsa onalarning ishlab chiqarishda bandligi sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Bundan tashqari, ko'pchilik bolalarning bolalar muassasalarida tarbiyalanishi ota-onalar psixologiyasiga ta'sir ko'rsatadi. Ota-onalar o'zlarining funksiyalarini bog'chalarga, keyinchalik maktablarga ag'darib qo'ymoqdalar. Ota-onalarning ajralishi bola psixikasiga katta ta'sir ko'rsatadi. Mutaxassislarning fikricha, oilaning buzilishi bolaning ahvolini qiyinlashtirib qo'yadigan kuchli psixologik omil bo'lib, unga ko'nikish uchun bolaga kamida 2 yil kerak.

Aniq maslahat berish vazifalarini yechishda L.S.Vigotskiy maktabi psixologlarining bola psixikasi individual taraqqiyoti muammolari bo'yicha umumiy fikrlaridan foydalanish mumkin. Bularga qisqacha tuxtalib o'tamiz. Irsiyat va muxitning ta'siridagina tan oladigan g'arb qarashlaridan farqli ravishda sobiq sovet psixologiyasida bola psixik taraqqiyoti jarayoni tahlilida, taraqqiyotning sharoiti, harakatga keltiruvchi kuchlari, manbalari xam e'tiborga olinadi. Psixik faoliyatning individual shakllari bola insoniyat tajribasini o'zlashtirish jarayoni asosida vujudga keladi va rivojlanadi. Ana shu

tajribani o'zlashtirish bolaning faol faoliyatidan-muloqotdan, o'yindan, o'kishdan tashqarida bo'lishi mumkin emas.

Individual maslahat berishning muhim amaliy qismi sifatida L.S.Vigotskiy psixologik-pedagogik tavsiyalar berishni ko'zda tutadi. Tavsiyanomalar tuzishda maslahat so'rab murojaat qilgan o'qituvchiga yoki ota-onaga ulardan olingan ma'lumotni mavhum, noaniq va mazmunsiz-maslahatlar bilan o'zlariga qaytarishdan saqlanish kerak. Shunday qilib, bola taraqqiyotining yosh-psixologik xarakteristikasini quyidagi 3 asosiy tarkibiy qismlarni tahlil qilib, hosil qilish mumkin:

1. Taraqqiyot ijtimoiy vaziyatni (kimlar bilan gaplashadi, oilada kattalar bilan va tengdoshlar bilan o'zaro munosabat xarakteri) baholash;

2. Berilgan yosh uchun muhim faoliyat turining taraqqiyoti darajasi (o'yin, o'qish, rasm chizish va boshqalar), yosh normalariga mosligi;

3. O'z-o'zini anglash bola psixik taraqqiyotining bilish va shaxsiy xissiy sohalarida berilgan yoshga mansub o'zgarishlarni aniqlash. Lekin bu tavsiyanoma bola umumiy taraqqiyotining ilgarigi o'sishsiz yetarli emas, shuning uchun uning tarixiy taraqqiyotiga katta e'tibor berish kerak. Bolalar psixologi o'z ishida o'qituvchilar, patopsixologlar, psixoterapevtlar yoki defektologlar bilan xamkorlikda ishlab, o'zining maslahat berish vazifalarini bajarishi kerak. Ular bola tarbiyasi va taraqqiyot sharoitlarini har tomonlama tahlil qilish, uning shaxsi va bilish faoliyatida yosh va individual xususiyatlarini aniqlash, shartli-variantli oldindan aytib berishlarni tuzish va psixologik-pedagogik tavsiyanomalar tuzish bilan bog'liqdir.

Individual psixologik maslahat berish psixolog amaliy faoliyatining eng ma'suliyatli turlaridan biridir. Maslahatchining fikri, psixik taraqqiyot bo'yicha har bir bahosi bolaning keyingi taraqqiyotiga, o'qituvchilarning, ota-onalarning bolaga nisbatan munosabatiga katta ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuning uchun individual psixologik maslahat bola rivojlanishini boshidan diqqat bilan tahlil qilishni, har xil manbalardan olingan ma'lumotlarga asoslanadi.

Ma'lumotlar manbasi sifatida ota-onalar bilan suhbat, o'qituvchining ota-onalar bilan birgalikda bolaning o'zi bilan suhbat, bolaning o'zi bilan suhbat, bolani uyda, maktabda va boshqa hollarda kuzatish psixologik tajriba orqali tekshirish, ota-onalar bilan tanishish tibbiy hujjatlar bilan tanishish va boshqalardan foydalanish mumkin, ko'pchilik mualliflar aniq hodisaga maslahat berishda quyidagi ketma-ketlikni afzal ko'radi:

1. Ota-onalar bilan dastlabki suhbatda olingan ma'lumotni tahlil qilish hamda shifokorlardan, pedagoglardan olingan ma'lumotlarni ham e'tiborga olish.

2. Bolaning ilgarigi rivojlanish bosqichlari, oiladagi munosabati haqida, sog'ligi haqida ma'lumot olishi uchun ota-onalar bilan suhbat,

3. Boshqa mussasalardan ma'lumot yig'ish, sog'ligi haqida ma'lumot, bolani maktabda, uyda, boshqa hollarda kuzatish, psixologik metodlar bilan tekshiruvga muhim qo'shimcha sifatida bolaning faoliyatini (rasmlari, qiziqadigan narsalarini) tahlil qilish kiradi.

Bolani maktabda, uyda boshqa hollarda kuzatish, psixolog olingan ma'lumotlar asosida bola rivojlanishining umumiy darajasiga baho berish, bola qiyinchiliklari mohiyatini tavsiflashi, analiz

qiyinchiliklardan kelib chiqqan omillarini aniqlashi va psixokorreksion dasturini ishlab chiqishi kerak. Konsultatsiya amaliyotida juda ko'p metodlar bor. Psixolog oldida turgan vazifa, birinchidan, bola bilan yaxshi munosabat va o'zaro tushunishidan iborat. Muammoli vaziyatlarni shoshilmasdan, aniq hal qilish kerak. Savolni bir necha marta takrorlamaslik kerak. Test olinayotgan vaqtda bolaga o'rgatish, tanqid qilish, hatto maqtash ham mumkin emas, tanqid bolani chalg'itadi, dilini og'ritadi, ko'pincha bolani topshiriqqa bo'lgan qiziqishini pasaytiradi.

Psixologik muammolarni xal etishda shaxsdan test olishda yoki diagnostika qilish uchun tajriba o'tkazishda uning emotsional holatiga, o'zini yaxshi his qilayotgan, charshash belgilari yo'q vaqtda, ortiqcha asabiylashish, qaysarlik yo'q vaqtda o'tkazish kerak. Yosh davrida bolani psixologik tekshirish muammosi asosiy vazifalarni o'z ichiga oladi.

Psixologik muammolarni hal etishda psixologga qiyin masalalarni hal qilish uchun diagnostika test bilan tekshiruvni amalga oshirish kerak. Psixodiagnostikada bu masalaga katta ahamiyat beriladi, chunki tekshiruvchi harakatlarining natijasi, testni o'tkazish qoidalariga to'liq amal qilishiga bog'liq. Ko'pchilik metodikalar yordamida bir necha qoidalar ishlab chiqilgan, qo'llanmani, unga ajratilgan vaqtni o'zgartirish mumkin emas. Barcha tekshiriluvchiga bir xil ohang, bir xil aytishni talab qilinadi.

Psixologik maslahat vazifalari chet ellarda yaxshi rivojlangan, ota-onalar bolasi taqdiri bilan yoshligidan qiziqib e'tibori kuchlidir. Ular o'sishi rivojlanishi davrlarida farzandidagi har bir o'zgarishga ahamiyat berib, o'z vaqtida psixologik ko'rikdan o'tib turishadi, o'z vaqtida maslahatni olib muammoli vaziyatni tez hal qiladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. 10. Платов В.Я. Деловые игры: разработка, организация, проведение. - М, 1991.
2. Сушков С.Р. Психология взаимоотношений. - М.: Академический Проект, 1999.
3. Asadov Y., Burhonova G. Psixologik tashxis metodikalari. – “Maktab va hayot” jurnali. 2001-yil, 3-son.
4. G'oziyev E. Psixologiya.(Yosh davri psixologiyasi). –T.: O'qituvchi, 1994.
5. Xurvaliyeva T. Maktabda psixologik xizmatni tashkil qilish (maktab amaliyotchi psixologlari uchun uslubiy tavsiyalar). – T., 2006 y.